

Рецензія на дисертаційне дослідження
Чайки Ірини Вікторівни
на тему
**«Психологічні особливості впливу сімейних взаємин на самоактуалізацію
вчителів початкової школи»,**
подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 053 «Психологія»

Актуальність дослідження та її зв'язок з науково-дослідними темами.

Нові суспільні тенденції підкреслюють важливість виховання активних, творчо розвинених особистостей, які прагнуть відкрити й повністю виразити свої таланти та внутрішній потенціал, як основної мети в сфері освіти. Ключову роль у цьому процесі відіграють вчителі початкової школи, які мають значний вплив на формування особистості здобувача освіти. Від особистісних якостей вчителя початкових класів значною мірою залежить актуалізація потенціалу, закладеного в навчально-виховному процесі. У цьому контексті особливого значення набувають такі якості особистості як проактивність, ініціативність, відповідальність у прийнятті рішень, креативність, прагнення до розкриття та вираження власної унікальної індивідуальності тощо.

Актуальною є сучасна концепція НУШ, яка наголошує на необхідності формування психологічної готовності вчителя до виконання своїх висококваліфікованих професійних обов'язків. Зростаюче значення освітян у сучасному суспільстві стає очевидним при вивченні різних міжнародних публікацій ЮНЕСКО. У цьому контексті ключовим елементом, який має вирішальне значення для успішного здійснення освітнього процесу, в якому повинні брати активну участь як держава, так і місцева громада, є вмотивований та самоактуалізований вчитель, що нині залишається поза межами належної уваги.

Тему дисертаційного дослідження Чайки І. В. пов'язано зі спрямованістю тематичних напрацювань науково-дослідної роботи кафедри психології та

соціальної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за темою «Соціально-психологічні особливості самоздійснення особистості в умовах трансформаційних змін» (0120U100295).

Дисертаційна робота відзначається чіткою структурованістю викладу змісту написання таких робіт. Тема дослідження відображає актуальні теоретичні та практичні проблеми, які стосуються психологічної характеристики умов та особливостей професійної діяльності вчителів початкової школи. Ретельний аналіз наукових джерел з проблеми ефективності в діяльності вчителів початкової школи дозволив дисертанці визначити пріоритети дослідження і чітко окреслити його науково-методологічні засади. Це дало змогу максимально конкретно визначити мету дослідження, його об'єкт та предмет. У завданнях дослідження відображено його внутрішню логіку та структуру. Теоретико-методологічні засади узгоджені з емпірико-експериментальними підходами до організації та проведення дослідження.

У дослідженні аналізуються результати емпіричного дослідження, наводяться дані, які підтверджують його змістовність.

Результати дослідження, окреслені в роботі, дають підставу твердити, що методологічні й практичні розробки відповідають вимогам гуманізації сучасної педагогічної практики та можуть бути використані у всіх освітянських ланках для фасилітації гармонійного розвитку особистості та формування її індивідуального стилю. Концептуальні засади й елементи дослідження можуть прислужитися в різних аспектах та галузях науки щодо вирішення проблеми загального розвитку людини та успішного здійснення освітнього процесу в умовах НУШ.

Оцінка змісту роботи. У вступі обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено предмет, об'єкт, мету та завдання дослідження, сформульовано гіпотезу; розкрито методологічні засади та методи дослідження; висвітлено наукову новизну, теоретичну та практичну значущість роботи;

наведено дані про апробацію та впровадження результатів і структуру дисертації; сформульовано положення, що виносяться на захист.

У першому розділі – *«Теоретико-методологічні основи дослідження психологічних особливостей впливу сімейних взаємин на самоактуалізацію вчителів початкової школи»* – досліджено структуру та визначено рівні розвитку показників оцінки сімейних взаємин вчителів початкової школи; отримано результати щодо з'ясування відмінностей рівня показників сімейних взаємин в залежності від стажу сімейного життя.

У другому розділі – *«Емпіричне дослідження психологічних особливостей впливу сімейних взаємин на самоактуалізацію вчителів початкової школи»* – на основі констатуючого етапу дослідження сімейних умов самоактуалізації особистості вчителів початкової школи обґрунтовано організацію та методики дослідження особливостей подружніх взаємин у сім'ях вчителів початкової школи та реалізовано емпіричне дослідження щодо порівняльного аналізу самоактуалізації особистості вчителів, які перебувають і не перебувають у шлюбі та критеріїв оцінки їх сімейних взаємин за стажом життя.

У третьому розділі – *«Дослідження соціально-психологічної програми розвитку самоактуалізації вчителів початкової школи через гармонізацію сімейних взаємин засобами полімодальної арт-терапії»* – представлено результати формуального дослідження щодо ефективності соціально-психологічної програми розвитку самоактуалізації через гармонізацію сімейних взаємин засобами полімодальної арт-терапії.

У ході емпіричного дослідження було встановлено значні кореляційні зв'язки між показниками самоактуалізації особистості та рівнем задоволеності шлюбом, показниками фасилітуючої діалогічної комунікації, що дозволило на основі виявлених значних відмінностей із сім'ями, які не перебувають у шлюбі, описати особливості самоактуалізації особистості об'єкта дослідження.

Зазначено, що вчителі, які знаходяться у шлюбі, лише на рівні інтраперсональних показників самоактуалізації особистості мають найбільш виражений гуманістичний світогляд; більшою мірою здатні цінувати свої переваги; вміють поважати себе; автентичні; спрямовані на цілісне сприйняття світу; демонструють високі показники свідомості; прагнуть до самопізнання та саморозвитку. На рівні інтерперсональних характеристик їх відрізняє: прийняття інших; прагнення до демократичних взаємин; автономність; емпатія; конгруентність; гнучкість у спілкуванні; виражена соціально-психологічна адаптивність тощо.

Авторка стверджує, що гармонізація сімейних взаємин є вагомим чинником процесу розвитку самоактуалізації вчителів початкової школи й визначає інноваційний підхід до змістового, матеріального, організаційного та особистісного наповнення ігрового простору дитини цього віку.

Привертає увагу соціально-психологічна програма розвитку самоактуалізації через гармонізацію сімейних взаємин засобами полімодальної арт-терапії, яка була розроблена з урахуванням результатів констатувального експерименту. Отримані дисертанткою результати підтверджують ефективність розробленої системи психокорекції.

Запропоновано програмні заходи розвитку самоактуалізації вчителів початкової школи, які ґрунтуються на низці соціально-психологічних технологій, засвоєння яких сприятиме формуванню й ускладненню структури міжособистісної взаємодії педагогів через гармонізацію сімейних взаємин. Основними програмними заходами визначено: створення проєкту розвитку у вихователів та батьків компетентностей щодо використання еколого-психологічного підходу в організації ігрового простору здобувачів освіти; організація лекцій для вчителів початкової школи «Етапи діалогічної взаємодії у вирішенні конфліктних ситуацій» та «Вікові особливості психічного розвитку

дитини», тренінг-семінару «Я та мій партнер»»; проведення рольових ігор «Сліпий та поводитир», «Ситуації» тощо.

Значення для науки і практики отриманих результатів. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше: *уточнено* класифікації, визначення в контексті досліджуваної проблеми (самоактуалізація, самоактуалізація вчителя початкової школи, сімейні взаємини, подружні взаємини, дитячо-батьківські взаємини); *розроблено* теоретичну модель впливу сімейних взаємин на самоактуалізацію вчителів початкової школи; *експериментально доведено* існування причинно-наслідкових зв'язків через які сімейні взаємини впливають на самоактуалізацію вчителів початкової школи: (задоволеність шлюбом, фасилітуюча діалогічна комунікація, подружня сумісність, узгодженість подружніх ролей, рівень емпатії, сімейна адаптація, сімейна згуртованість, сімейне виховання, батьківське ставлення); *доведено*, що соціально-психологічна програма розвитку самоактуалізації через гармонізацію сімейних взаємин засобами полімодальної арт-терапії розроблена на основі відомих психологічних вправ, які скомпоновані відповідно до виявлених нами факторів (сімейна самосвідомість, батьківська компетентність, емоційна саморегуляція, комунікативна компетентність у близьких стосунках, соціальна компетентність), є ефективним методом розвитку самоактуалізації вчителів початкової школи.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у розробленні та впровадженні соціально-психологічної програми розвитку самоактуалізації через гармонізацію сімейних взаємин засобами полімодальної арт-терапії. Матеріали дисертації можуть бути використані психологами, вчителями і батьками з метою створення сприятливих умов гармонійного розвитку особистості педагога та членів його родини. Підтверджено експериментальну модель впливу сімейних взаємин на

самоактуалізацію, котра може бути використана в інших наукових дослідженнях зазначеного напрямку.

За своєю структурою та обсягом дисертація відповідає вимогам МОН України та є науково й логічно обґрунтованою. Загальний обсяг дисертації становить 253 сторінки, у тому числі 229 сторінок основного тексту. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, списку використаних джерел, який містить 240 найменувань, із котрих – 72 іноземними мовами. Дисертація ілюстрована 44 таблицями та 17 рисунками.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертаційна робота ґрунтується на достатній кількості спостережень, використовує адекватну методологічну базу, а комплекс психодіагностичних методик, застосованих при виконанні дослідження, відповідає меті та завданням. Методи статистико-математичної обробки забезпечують достовірність одержаних результатів і висновків дисертації. Висновки дисертації відбивають її зміст та відповідають поставленим завданням.

Загальна оцінка дисертації позитивна, однак, необхідно доопрацювати певні недоліки, а саме:

1. Варто було б визначити в досліджених психологічний статус гармонійної особистості, що обумовлений позитивним впливом сімейних взаємин на самоактуалізацію вчителів початкової школи.

2. Хотілось би почути думку дисертанта щодо доцільності класифікації вибірки осіб за гендерним критерієм та чи варто враховувати цей параметр при побудові факторної моделі гармонізації сімейних взаємин педагогів різної статі під час виконання ними обов'язків у закладі освіти.

3. В аспекті виконаної роботи незрозуміло чи впливає і наскільки є вагомим вплив професійної ідентичності педагогів на їх самоактуалізацію в умовах НУШ через призму сімейних взаємовідносин?

4. У роботі замало розкрито питання фасилітуючої діалогічної комунікації як індивідуально-освітньої траєкторії вчителя початкових класів, яка впливає на його самоактуалізацію. У чому її посилюючий ефект?

5. У тексті дисертаційного дослідження є деякі огріхи стилістичного та орфографічного характеру.

Висловлені зауваження і побажання не применшують цінність дисертаційного дослідження Чайки Ірини Вікторівни, в цілому воно справляє позитивне враження та заслуговує на позитивну оцінку. Дисертація є завершеною науковою працею, структура та зміст якої повністю відображають перебіг наукового дослідження.

Зміст і результати дисертаційного дослідження відображено в 6 наукових публікаціях, з яких 5 – у виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України, як фахові з психології; 1 стаття – у міжнародному науковому періодичному виданні.

В тексті дослідницької роботи не виявлено некоректних посилань на джерела та ознак плагіату. Текст повністю розкриває зміст та основні результати дослідження дисертанта. Результати дослідження можна рекомендувати для впровадження в практику щодо підвищення показників самоактуалізації вчителів початкової школи.

Доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології та соціальної роботи
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

І. М. Візнюк

